

ספר בראשית
עם פירוש רד"צ הופמן
© הוצאת נח

אתר לימודי
יהדות ורוח **דעת**

כלכול הלשוניות

(יא, א'—ט)

בעוד אשר דור המבול נודע לשמצה בשל הפירוד והחמס שהיו שוררים בו, הרי מסופר בדור זה על מפעל המכוון כנגד האלהים, מפעל שנעשה

⁴⁵ מלכים א' ט, כח ועוד. —

⁴⁹ לעיל פסוק ז. —

⁵⁰ אך השחה רמב"ן יא, כח, לפיו יש לחפש אזור זה בארם (המ'). —

⁵¹ וברומה לזה לעיל בפסוקים ה וז (המ').

⁵² מסוק א. —

במשותף ואשר את השלמתו מנע ה' על ידי בלכול שפתם של המבצעים ועל ידי זריעת פירוד בהם. כתוצאה מפיזור-פירוד זה נתהוו האומות השונות, ולכל אחת מהן נקבעה ארצה על ידיו ית', והעיקר — עקב זאת נמנעה התדרדרות מוסרית כללית מוחלטת; כי כאשר מתדרדר והולך המוסר בארץ אחת, מגורש — או אף מושמד — עמה על ידי עם אחר שהגו בריא וחזק ממנו. כשם שבהופעת הקשת מתגבר האור שבצדו האחד של הרקיע על העננים הקודרים שבצדו האחר, כך גם בתולדות העמים — חיים ופעילות נגד-אלהיים של עם אחד מופסקים על ידי הסתערותם של המוני עם קמאי, ותרבות חדשה מתפתחת על הריסותיה של קודמתה, זו המתמדת כנגד עתיק היומין ומסתערת לכבוש את שמימיו, זו בעלת החיצוניות המצוחצחת והגרעין המתנוון. כל עוד האנושות עוינת את האלהים, הרי שיש בפירודה לעמים שונים בעלי שפות שונות, לעמים אויבים ומקנאים זה בזה, משום טובה ואושר לה כולה, משל למה הדבר דומה, למלח זה המשמר את האנושות מפני רקבון והשחתת המידות. רק כאשר יתאחדו כל העמים כולם כדי להסתפח בנחלת אלהי אמת לעשות רצונו ולעבוד עבודתו, רק אז יהיה באחדותם משום ברכה להם, והאחדות הזאת תתקיים לנצח. אחדות עמים כזאת היא שנבאו נביאים כי עתידה היא לבוא, והיא היא מטרת תולדות האנושות. או אז תתגשם — בניגוד לבלכול הלשונות המתואר בפרקנו — נבואתו של הנביא צפניה (ג, ט) „כִּי־אֵז אֶהְפֵךְ אֶל־עַמִּים שְׂפָה בְרוּרָה, לִקְרֹא כָל־שֵׁם ה' לְעַבְדוֹ שִׁכְם אֶחָד.”¹

¹ בפרק י נרמז על התהוותם של העמים (פסוק כה שם), מבלי לפרט את הדברים, כדי לא להפסיק את המשך התיאור. אין איפוא כל סעם לראות סתירה בין שני הפרקים, כאילו נתחברו על ידי שני מחברים שונים, שהאחד מהם מיחס את פיזור העמים להתפתחות טבעית והאחד למעשה מסויים (כדעת ולהאונן, קינן ועוד). —

פרק יא, פסוק א. ויהי כלי-הארץ שפה אחת, ודברים אחדים.

כל-הארץ. כלומר כל תושבי הארץ, כמו במקומות רבים אחרים².
— שפה אחת, הרי זה שם עצם במקום שם תואר, כלומר חד-לשוני.
המלה שפה, שבאה כאן כשם נרדף למלה לשון (השווה ישעי' כח, יא ולג, יט), משמעותה בדרך כלל — השפה כולה; ואילו דברים הם מלותיה הבודדות של שפה זו. פסוקנו בא איפוא לומר, שלכל אנשי דור הפלגה היתה שפה אחידה בכלל ובפרט, כלומר שמשפה אחידה זו לא היו אפילו בנות לשון שונות.

פסוק ב. ויהי כנמנם מקדם, וימצאו בקעה בארץ שנתר וישבו שם.

בנסעם מקדם. לרוב פירשו "מקדם" כמובן של נקודת מוצא. כלומר הם ישבו בקדם ומשם יצאו, ומכאן הגיעו להנחה שנסעו בהרי אררט שהם מזרחה לבבל³. אולם זו אינה, שכן "מקדם" מציין תמיד את האזור שבו אירע המאורע המתואר; השווה ביאורנו לעיל ב, ה, והשווה להלן יג, יא. מוטב איפוא לפרש "מקדם" כמובן של במזרח. המספר יוצא מנקודת המצאו והיא במערבה של בבל. העמים נדדו איפוא במזרח, כדי למצוא לעצמם מקום מושב נאות. — בקעה, דהיינו שפלה, בניגוד לרמה הארמית, שבה ישבו קודם לכן. בבל מקומה בשפלה, דרומית למקום חיבורם של הפרת עם החידקל. — וישבו שם, שם נסתיימה נדידתם ושם התיישבו ישיבת קבע.

² לעיל ו, יא; להלן מא, נו ועוד. —

³ ר' רש"י וראב"ע (המ'). —

2109 ג. ויאמרו איש אל־רעהו הבה נלבנה לבנים
ונשרפה לשרפה, ותהי להם הלבנה לאבן והחמר היה
להם לחמר.

הבה, מלשון ירב — לתת, והוא צורת ציווי שפירושו: תן! במובן
מלת זירון. — נלבנה, הפועל הגזור מלשון לבנה, והיא — האבן
שנתחורה (לבן) על ידי השפעת השמש. — לשרפה, כלומר לשרוף,
דהיינו לאבנים שרופות. — הלבנה לאבן. במקום להשתמש לצורך
הבניה באבנים טבעיות, כמקובל בארצו של המספר, הרי הם השתמשו
בלבנים; ובמקום החומר (מין אדמה דביקה שצבעה אדמדם) השתמשו
בחמר (כינוי לזפת, שצבעו שחור עם גון חום), השווה לעיל ג, יד.

2109 ד. ויאמרו הבה | נבנה־לנו עיר ומגדל וראשו
בשמים ונעשה־לנו שם, פן־נפוץ על־פני כל־הארץ.

לא די להם בכך שמצאו מקום לשיבת קבע. מיד הם חפצים להקים
מצבה לנצח ולהשאר — בניגוד לתוכניתו ית' — לעולם יחדיו במקום
אחד. ה' צוה „ומלאו את הארץ” — גם לאדם וחיה⁴, וגם לנח ולבניו⁵,
והנה הם חשבו להיות חזקים יותר אם ישארו בצוותא, יותר קל יהיה להם
לבצע תוכניותיהם אם לא יתפורו. — וראשו בשמים. אין זו לשון
גזמה והבאי כמו „ערים גדלת וצורת בשמים”⁶, אלא באמת האמינו
ביכולתם לבצע את הדבר פשוטו כמשמעו. — שם, במובן של תהלה⁷,
וגם במובן של מצבת תהלה⁸. — פן־נפוץ מוסב אל המשפט כולו.
העיר והמגדל נועדו לשמש מקום ריכוז לכולם ולמנוע התפורותם.

⁴ לעיל א, כת. —

⁵ לעיל ט, א. —

⁶ דברים א, כת ור' שם רש"י (המ'). —

⁷ השחה לעיל ג, ד וכן במדבר טו, ב. —

⁸ השחה שמואל ב' ת, יג. —

פסוק ה. וירד ה' לראת את-העיר ואת-המגדל, אשר בנו בני האדם.

אלמלא היה הוא ית' גם מחנכו ומצילו של המין האנושי, לא היה שם לב אל פעילות אוילית ומרקיעה שחקים זו. בחסדו הרב אל האדם אין הוא יכול להניח לו לעמוד באיולתו ולהמשיך במעשה שיגרור אחריו כליה ואבדון. אבל הוא מוצא כיצד להפסיק פעילות פושעת זו בעוד מועד ולהנחות את הנבוכים לדרכים טובות יותר. זוהי משמעותה של ירידה זו — „וירד ה' לראת". ה' הנשגב שוכן שמים ירד ממרומיו⁹, כדי להתבונן בבני האדם ולשים עין על פעילותם. אם כך נבין „וירד ה'". הרי נבין גם את הירידה הנוספת. המתוארת בפסוק ז במלים „הבה נרדה". כי בכל התערבות מאת ה' בגורלם של בני האדם יש משום ירידה מחודשת, ירידה מתוך אהבה. — אשר בנו. כלומר אשר החלו לבנות (השווה פסוק ח).

הפסוקים ז.ח. ויאמר ה' הן עם אחד ושפה אחת לכלם וזה החלם לעשות, ועתה לא-יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות. הבה נרדה ונבלה שם שפתם; אשר לא ישמעו איש שפת רעהו. ויפץ ה' אתם משם על-פני כלי-הארץ, ויחדלו לבנות העיר.

מחשבות לבו ותוכניותיו של ה', כאשר הוא בא לחנך את בני האדם, מסופרים לנו על ידי התורה בצורת נאום ה'. — עם אחד, ויש להשלים — הוא. — וזה החלם, כלומר זוהי תחילת מעשיהם. לא השתמשו בכוחם למפעל אשר יהיה לרצון לפניו; אדרבא, מפעלם האוילי הזה הוא פעלם הראשון. שם הם רוצים לעשות לעצמם, לאליל התהילה הם מקריבים את אונם. — ועתה, ומכיוון שארציותם מביאתם למעשה כזה, לא יבצר מהם (מלשון בצור — קטוף), לא ייחתך מהם, כלומר לא יימנע

⁹ השווה גם „המשפילי לראות" (תהלים קיג, ו). —

מהם. — כל אשר יזמו לעשות. לפי טעמי המקרא אין „לעשות“ מתחבר אל האמור קודם לכן, והכוונה היא — לא יבצר מהם לעשות כל אשר יזמו. — יזמו, זוהי צורה מקוצרת, במקום יזומו, מלשון זום, כמו נפצו מלשון פצץ. לא ייתכן להניח להם לבני האדם להגשים כל מחשבותיהם, כי הם זוממים רעות, והרי הם יגרמו רעה לעצמם. — נרדה, לשון הרבים התבאר כבר לעיל א. כו. — נבלה, לשון קצרה במקום נבלה (בי"ת חלומה). — אשר בהוראת למען, השווה דברים ד, מ; יהושע ג, ז. מטרת בלבול לשונם היא להביא לידי פיזורם של בני האדם המאוחדים, אך כוונה זו אינה מסופרת במפורש, אלא נמסרת לנו על-ידי הסיפור שבהמשך. — ויפץ, מן השורש פוץ, ה' הפיצם — על ידי בלבול שפתם.

פסוק ט. על-כן קרא שמה כבל כי-שם כלל ה' שפת כל-הארץ, ומשם הפיצם ה' על-פני כל-הארץ.

קרא, פירוש היו קוראים. — שמה, כלומר שם העיר. — בבבל מבלבל, כמו „קיקלון“¹⁰) מקלקלון. — ומשם הפיצם. זו היתה התוצאה של „שמה בלל“. התהוותן של השפות השונות אינה, איפוא, מאורע שנגרם על ידי התפזרותם המקרית של בני האדם אלא מעשה ההשגחה העליונה הוא שהביא לידי התפזרות זו, שבעקבותיה התהוו הלשונות השונות. ואין הכתוב מספר לנו על טיבה של השפה הראשונה, העתיקה ביותר, אמנם מניחים בעלי האגדה¹¹), שזוהי לשון הקודש, אך גם אם חוקרי הלשון חחדשים מניחים שהיתה זו שפה אחרת, לית לן בה. וגם אם, אנכי, גוזרים הבבלים את שם עירם מן המלים בב בל או בית בל או — לפי הכתובות — בב אל, הרי גם אז מוצדק הביאור המקראי בהחלט, שכן שם העיר הוא מעשה ההשגחה, כדי להזכיר

¹⁰) חבקוק ב, טו. —

¹¹) בראשית רבה יח, ו (המ'). —

לישראל את בבלול השפות שאירע שם ואת התערבותו ית' בטבע כדי לחנך את האדם ולהצילו למען העתיד.

צאצאיו של שם

(י"א, י — כו)

ספר תולדות האדם, שסיפורו הופסק על ידי סיפור בבלול השפות, נמשך עתה, ומכיוון שכבר נגמר פירוטן של שושלות חם ויפת — בשושלתו של שם, שם, אבי אברהם. יש איפוא לראות בשושלת יוחסין זו את שושלת יחוסו של אברהם, כשם ששושלת היוחסין הראשונה שבספר תולדות האדם¹² היתה זו של נח. וכשם שנמנו עשרה דורות מאדם עד נח, כן נמנים כאן עשרה דורות מנח עד אברהם¹³: 1. שם; 2. ארפכשד; 3. שלח; 4. עבר; 5. פלג; 6. רעו; 7. שרוג; 8. נחור; 9. תרח; 10. אברם. ובדומה לשושלת דלעיל מונה גם כאן הכתוב ליד כל שם את חשבון השנים, חשבון המכיל גם את הגיל שבשעת הולדת הבן הבכור וגם את שנות החיים שלאחר מכן. לעומת זאת אין הכתוב מונה כאן את סכום שנות החיים, וכבר דובר על כך לעיל. כמו לעיל כן מצינו גם כאן סטיות בחשבון השנים, הן מצד התרגום השומרוני הן מצד תרגום השבעים, לעומת זה שלפנינו. יתרה מזו. כאן אפילו הוסיפו השבעים שם—דור נוסף — קינן — וקבעו את מקומו אחר ארפכשד, שם שנטלו אותו בלוח היוחסין הראשון. אך כבר הוברר מזמן, ששם זה אף פעם לא הופיע במקור בשושלת זו, ואם הוכנס כאן על ידי השבעים, הרי זה רק משום מגמה מסוימת^{13*}. להלן ניתן לוח של סטיות אלה, בו מצויין המקור, התורה, באות א, תרגום השבעים באות ב, והתרגום השומרוני באות ג (המספרים של Codex Alexadrinus ניתנים בסוגריים).

¹² לעיל פרק ה.

¹³ השוה אבות פרק ה, ב (המ'). —

^{13*} השוה דליצש.

בראשית יא

קצ	השם	הנוסח	שנת ההולדה	השנים לאחר מכן	ס"ה השנים
		א	100	500	600
	שם	ב	100	500	600
		ג	100	500	600
		א	35	403	438
	ארפכשד	ב	135	400 (430)	535 (565)
		ג	135	303	438
		א	—	—	—
	(קינן)	ב	130	330	460
		ג	—	—	—
		א	30	403	433
	שלח	ב	130	330	460
		ג	130	303	433
		א	34	430	464
	עבר	ב	134	270 (370)	404 (504)
		ג	134	270	404
		א	30	209	239
	פלג	ב	130	209	339
		ג	130	109	239
		א	32	207	239
	רעו	ב	132	207	339
		ג	132	107	239
		א	30	200	230
	שרוג	ב	130	200	330
		ג	130	100	230
		א	29	119	148
	נחור	ב	179 (79)	125 (129)	304 (208)
		ג	79	69	148
		א	70	135	205
	תרח	ב	70	135	205
		ג	70	75	145

אם נוסיף עוד שבועים וחמש השנים, שנות חייו של אברהם עד בואו לארץ כנען, נמצא שמלידת ארפכשד ועד לבואו של אברהם ארצה עברו — לפי הטקסט שלפנינו — שלוש מאות ששים וחמש שנה; לפי תרגום השבעים — 1245 (לפי נוסחו האלכסנדרוני — 1145), ולפי הנוסחה השומרונים — 1015 שנה. ולא קשה להבחין בשיטתיות של שינויי תרגום השבעים והשומרונים. אצל שם זהים הנוסחים לחלוטין; לא היה כאן מקום לשינויים. שכן ברור, שאמנם הגיע שם לגיל מאה סמוך לתום המבול, ומאידך לא ראו מקום לדחות את שנת הולדתו של ארפכשד למשך תקופה ממושכת. אשר לשנותיו של תרח — זהה תרגום השבעים עם המסורת; ואילו השומרונים קצר שנות חייו של תרח בששים, על מנת להבטיח כי „וימת תרח בחרן” (פסוק לב) יהיה עוד לפני עליית אברהם אבינו לארץ כנען. לשנות ההולדה אצל ארפכשד, שלח, עבר, פלג, רעז ושרוג הוסיפו גם השבעים וגם השומרונים מאה שנה, אלא שהשומרונים ניכה מאה שנה אלה, בעקביות, מן השנים שאחר ההולדה, ואילו השבעים לא עשו כן אלא השאירו את הטקסט העברי של השנים שאחר ההולדה כמות שהוא, ללא כל שינוי. ואם ישאל השואל, מדוע אין השבעים מנכים את תוספת השנים הראשונות, לאלה שלפני ההולדה, מן השנים שלאחריה, בעוד שעשו כן בשושלת היוחסין הראשונה, הרי התשובה היא פשוטה — הם לא רצו לשנות את הטקסט פעם נוספת ללא צורך מכריע (ואילו לעיל, בשושלת היוחסין הראשונה, מקום בו היו צריכים לשנות פעם נוספת, דהיינו בסך הכל של שנות החיים, שם העדיפו לשנות גם את מספר השנים שאחרי ההולדה, וזאת כדי שלא להגיע לסך הכל שנות חיים שיעבור את האלף). והנה מענין לציין, שהשומרונים הוסיפו, משלו, בכל שושלת היוחסין שלפנינו, את סך הכל שנות החיים. הוספות אלה הן עתיקות והן נעשו לפני השינויים המאוחרים. לפיכך היה לאחר מכן הכרח בשינוי נוסף — שינוי לשם התאמת השנים שלאחר ההולדה, והשומרונים העדיפו שינוי זה על פני שינוי סך הכל שנות החיים, מכיון שבדרך זו ראה סטיה קלה יותר מן הטקסט המקורי.

על פי בירורים אלה מוכחת בהחלט נכונותו של טקסט המסורת, שכן ניתן עתה לקבוע כנכונים את הכללים הבאים:

(1) ודאי שהשינויים נעשו במכוון, כי קשה להסביר במקריות שגיאה החוזרת בזה אחר זה שש פעמים.

(2) לא יכול היה להיות ענין בשינוי מכוון אלא לגבי שנות ההולדה, שכן רק אלה משפיעות על מנין השנים. מאידך, קשה יהיה למצוא טעם לשנות את מספר השנים שאחרי ההולדה.

והנה ברור מכאן, ראשית כל, שלגבי שנות החיים שאחרי ההולדה נכון הוא נוסח המסורת, הן משום שעל פי רוב הוא זהה עם תרגום השבעים, הן משום שלא היה לו כל ענין בשינוי כלשהו. ומכיוון שכך, מוכחת גם נכונותו של נוסחנו לגבי שנות החיים שלפני ההולדה, שאלמלא כן, הרי יהיה נוסח תרגום השבעים מבוסס על הטקסט המקורי, ולא היה ניתן להבין, מה הביא את השומרוני לכך לנכות את מאת השנים, שהוסיף תחילה, משנות החיים שאחרי ההולדה.

ומלבד השינויים המגמתיים נמצא גם סטיות אחדות שנובעות, בחלקן, משיבושים שבהעתקה:

אצל ארפכשד — אצל השבעים: ארבע מאות (או ארבע מאות ושלושים) במקום ארבע מאות ושלוש. מסתבר שהמספר שלוש או שהושמט או ששובש לשלושים. השומרוני מזדהה כאן, לגבי סך הכל, עם נוסח המסורת.

אצל שלח — שוב שובש, אצל תרגום השבעים, המספר שלוש והפך לשלושים (בשנים שאחר ההולדה), ושוב מזדהה השומרוני עם הנוסח שלנו באשר לסך הכל של השנים. מפתיע במבט ראשון, שכאן מנכים השבעים את מאת השנים מסך הכל של השנים, אותן הוסיפו על שנת ההולדה שבנוסח המקרא. דומה שאורך חיים של 560 שנה היה נראה להם רב מדי ובלתי סביר, מה גם שארפכשד חי רק 535 שנה.

אצל עבר קובעים השבעים והשומרוני את אורך חייו בשנים שנה פחות מהנקוב בנוסח המקרא. ייתכן שיש גם בכך משום מגמתיות — הם רוצים לקצר את שנות חייהם של הדורות המאוחרים לעומת הדורות הקודמים, אך גם ייתכן שאין זה אלא משיבושי המעתיק. אצל נחור לא נראה להם לשבעים (בנוסח האלקסנדרוני) להוסיף

מאה שנה, שכן לא היה חי בסך הכל אלא 148 שנה. גם נראה להם לבלתי סביר, שהשנים שלאחר ההולדה תהיינה מעטות מאלה שלפניה. אי לכך לא הוסיפו אלא חמישים בלבד. ועוד נפלה כאן (בנוסח האלכסנדרוני) שגיאה, בכך שנכתב עשרים ותשע במקום תשע עשרה, לגבי השנים שלאחר ההולדה. השומרוני מזדהה כאן, באשר לסך הכל של שנות החיים, עם הנוסח שלנו.

מהימנותו של נוסח המקרא מוכחת גם מן העובדה, שדוקא בימיו של פלג, אשר בימיו נתפוררו בני האדם על פני הארץ, ניתן לקבוע קיצור של למעלה ממאתים שנה לגבי אורך החיים, מה שאינו כן לפי השבעים. עדות נוספת כנגד מהימנותם של נוסחי השבעים והשומרוני היא, שאין זה מסתבר, כי אבות האנושות שאחר המבול הולידו את בניהם בגיל גבוה בדומה לאלה האבות שלפני המבול, בעוד אשר אורך חייהם בכלל נתקצר במידה כה ניכרת. הטענה היחידה שאפשר, אולי, לטעון כנגד נוסח המסורת, היא, שקשה להאמין כי בתקופה כה קצרה של שלוש מאות ששים וחמש השנים שבין המבול לאברהם^{13**} נתיסדו ערים וממלכות רבות כל כך. אולם אם מביאים בחשבון, שבמשך תקופה זו באו אחד עשר דורות בזה אחר זה, ומניחים שבכל בית אב נולדו במוצע שמונה ילדים (ארבעה ממין זכר וארבה ממין נקבה), הרי שהארץ היתה מאוכלסת על ידי 165, 824, 25 איש, כפי שחישב כבר קייל¹⁴, וזאת בלעדי אלה בני הדורות הקודמים שחיו עוד בימי אברהם. ואם נניח שהמספר הממוצע של בני כל בית אב היה עשרה, הרי יכלו להיות בימי אברהם קרוב לשלוש מאות מליון איש על פני הארץ. או כלך לדרך אחרת. ייתכן גם ייתכן שהערים והממלכות שבימים ההם לא היו מרובי אוכלוסין. הן מצינו שאברהם מנצח בעזרת שלוש מאות ושמונה עשר חניכיו ארבעה מלכים על חייליהם¹⁵).

^{13**} כלומר עד בוא אאע"ה לארץ ישראל והוא בן 75 שנה; השווה לעיל ע' קצא (המ'). —

¹⁴ ק. פ. קייל, Bibl. Commentar ueber d. Buecher d. Alt. Testam. von Moses. —
¹⁵ להלן פרק יד. —

הפסוקים י"א. אלה תולדת שם שם בן-מאת שנה ויולד
את-ארפכשד, שנתים אחר המבול. ויהי-שם אחר הולידו
את-ארפכשד חמש מאות שנה, ויולד בנים ובנות.

שנתים. בדרך כלל פירושו — שתי שנים מלאות, ומכאן ששם
לא היה בנו בכורו של נח¹⁶). — ויחי-שם. שם בלבד זוכה לאורך
ימים מופלג, והוא נולד לפני המבול. כל אלה שאחריה, אורך ימיהם אינו
מגיע אפילו לחמש מאות שנה, והוא הולך ופוחת במשך הדורות.

הפסוקים י"ב-יג. וארפכשד חי חמש ושלשים שנה,
ויולד את-שלח. ויחי ארפכשד אחרי הולידו את-שלח
שלש שנים וארבע מאות שנה, ויולד בנים ובנות.

וארפכשד חי. צורה זו שבכאן וכן אצל שלח (פסוק יד), שלא
כבשאר הדורות, היא תמוהה¹⁷). — וארפכשד. שם זה, וגם השמות
שלח, עבר ופלג מופיעים כבר למעלה¹⁸) בלוח העמים. ואף על פי ששם
הם מוזכרים כעמים, הרי הם מופיעים כאן כאישים פרטיים, ואכן יש
מקום לדון בכך, אם אמנם באישים פרטיים או בשבטים מדובר.

הפסוקים י"ד-טו. ושלח חי שלשים שנה, ויולד את-עבר.
ויחי-שלח אחרי הולידו את-עבר שלש שנים וארבע
מאות שנה, ויולד בנים ובנות. ויחי-עבר ארבע ושלשים
שנה, ויולד את-פלג. ויחי-עבר אחרי הולידו את-פלג
שלשים שנה וארבע מאות שנה, ויולד בנים ובנות.

ויחי-עבר אחרי וגו'. עבר האריך ימים מכל האבות שאחרי

¹⁶) ר' רש"י לעיל י, כא ד"ה אחי יפת הגדול ודברי המחבר שם (המ'). —

¹⁷) השוהה ב' יעקוב 7 p. Der Pentateuch. —

¹⁸) לעיל י, כב, כד וכה. —

שם. הוא חי עוד זמן רב אחר מות אברהם ואחר הולדת יעקב¹⁹). מובן שבנו האחר של עבר — יקטן²⁰) — אין צריך להזכירו כאן.

הפסוקים יח-כח. ויחי-פלג שלשים שנה, ויולד את-רענו. ויחי-פלג אחרי הולידו את-רענו תשע שנים ומאתים שנה, ויולד בנים ובנות. — ויחי רענו שתים ושלשים שנה, ויולד את-שרוג. ויחי רענו אחרי הולידו את-שרוג שבע שנים ומאתים שנה, ויולד בנים ובנות. — ויחי שרוג שלשים שנה, ויולד את-נחור. ויחי שרוג אחרי הולידו את-נחור מאתים שנה, ויולד בנים ובנות. — ויחי נחור תשע ועשרים שנה, ויולד את-תרח. ויחי נחור אחרי הולידו את-תרח תשע-עשרה שנה ומאת שנה, ויולד בנים ובנות.

ויחי-פלג אחרי וגו'. כבר הערנו, שבימי פלג נתקצר אורך ימיהם של אבות אנושות אלה באופן מפתיע. דבר שאולי אפשר לפרשו על ידי פיזור בני דורות אלה על פני כל הארץ, כאמור²¹). — ויחי נחור אחרי וגו'. נחור חי רק מאה ארבעים ושמונה שנה. הוא כביכול ה"חונך"²²) של עשרת הדורות השניים.

109 פסוק כו. ויחי-תרח שבעים שנה, ויולד את-אברם את-נחור ואת-הרן.

ויולד וגו'. בדומה לסדר עשרת הדורות הראשונים²³), כן מסתיים

¹⁹) השווה בראשית רבה סג, ז (המ'). —

²⁰) לעיל י, כה. —

²¹) ובכך מוכח שגם P ידע על פיזור תושבי הארץ בודא הפלגה. —

²²) לעיל ה, כ"ב. —

²³) השווה לעיל ה, לב. —

גם סדר עשרת דורות אלה בהולדת שלושה בנים, אשר הנבחר שבהם, הוא אברם, מוזכר כראשון. ייתכן, שאמנם הוא היה הבכור, אך עיין סנהדרין סט, ע"ב וראה להלן לפסוק ל. ועוד דומה תרח לנוח בכך, שאף בניו נולדים לו בגיל מאוחר באופן יחסי.

צאצאיו של תרח

(יא כז — לב)

בתור מבוא לתולדותיו של אברהם מובאות כאן תחילה תולדות תרח ומשפחתו. כל שלושת בניו הם חשובים לתולדות עם ישראל, שכן, נחור הוא אבי רבקה, והרן הוא אבי לוט. עוד חשוב הוא לדעת, מאיזו ארץ בא אברהם. התורה מדגישה גם בדרך זו, שאין אברהם משתייך לכנענים מושחתי המידות, ושאבות האומה לא לקחו את נשיהן מקרב עם זה אלא דוקא מארצם ומבית משפחתם. במשפחה זו נשמרה האמונה בה' במידה רבה באופן יחסי, אף כי אחדים מבניה נטו לעבודת אלילים (השווה יהושע כד, ב). וייתכן שגם סיבת הגירתם של בני משפחה זו נעוצה היתה במאבקים מסביב לשאלות האמונה (השווה ס' יהודית ה, ר"ט וס' היובלות יא ואל"ך, וראה עוד להלן כאשר ידובר בצאצאי ארפכשד).

הפסוקים כז-כח, ואלה תולדות תרח תרח הוליד את-אברם

את-נחור ואת-הרן, והרן הוליד את-לוט. וימת הרן על-

פני תרח אביו, בארץ מולדתו באור כשדים.

תרח הוליד וגו'. הרי זו חזרה על הנאמר בפסוק הקודם, ובדומה לכך אצל נח ובניו; השווה לעיל ה, לב וי, א. — על-פני, פירוש בעוד תרח חי. ולפי שד"ל בא הביטוי על-פני תמיד „כשהדבר גורם צער ונזק או כעס למי שרואה אותו“²⁴, וכפי שהוא מוכיח שם ממקראות רבים, כגון במדבר ג, ד; דברים כא, טז; להלן טו, יב; כה, יח ועוד כהנה. — באור כשדים, קרוב לבבל; ולפי בבא בתרא צא, ע"א זוהי העיר

²⁴ שד"ל, פירוש על חמישה חומשי תורה, ע' 58 (המ').

כותא, והשווה רמב"ן²⁵). לפי סופרים ערביים מקומה של העיר במרחק חמישה מילין צפונית לבבל, ליד תעלה המחברת את הפרת והחידקל. גם על גבי לחות חרס שנמצאו בחפירות בדרום בבל מופיע השם אורו לעתים קרובות מאד²⁶. ובכתובות בבליות עתיקות נקראים הבבלים לעתים קרובות בשם כלדי, ויש לזכור שהאות למ"ד מתחלפת כרגיל בשי"ן שמאלית. אחד החוקרים²⁷ גוזר את השם אור כשדים מן השפה האורנית העתיקה: אור = ארץ, כש = שניים, דים = מים, כלומר ארם נהרים, מסופוטמיה. האגדה מבארת את המלה אור במובן אש²⁸ ומספרת, שנמרד השליך את אברהם לכבשן; השווה מדרש²⁹, ורשי לפסוקנו; וראה עוד להלן לפסוק לא.

הפסוקים כ"ג. זיקח אברם ונחור להם נשים, שם אשת-
אברם שרי ושם אשת-נחור מלכה כת-הרן אבי-מלכה
ואבי יסכה. ותהי שרי עקרה, אין לה ולד.

השמות השכיחים בבית תרח מוכיחים, כי שם מקורה של השפה הארמית, שפה שגם לבן מדבר בה³⁰). — תרח. מלשון תרח — להסס. — מלכה, היועצת. — יסכה, הרואה, משום "שהכל סכים ביופיה"³¹), ולפי י' הלוי הרי זה מלשון נסיכה. אך גם ייתכן, שכל אלה הן מלים עבריות עתיקות, וכי אכן דברו עברית באור-כשדים, ואילו השפה הארמית חדרה למשפחה זו בהיותה בחרן. — שרי, ייחוסה של שרי

²⁵ לפסוק כח, ד"ה על פני תרח (המ'). —

²⁶ השווה Schrader, Keilinschriften, p. 383. —

²⁷ אימפרט. —

²⁸ השחה ישע"י נ, יא; יחזקאל ה, ב ועוד. —

²⁹ בראשית רבה לח, יט (המ'). —

³⁰ להלן לא, מז. —

³¹ סנהדרין סט, ע"ב. —

אינו מפורט כאן, משום שהכתוב חוזר לענין זה להלן³²). שם מסופר לנו ששרי היתה אחותו החורגת של אברהם. לפי התלמוד³³ יסכה זו שרה, ולמה נקרא שמה יסכה? שסוכה ברוח הקודש, שאלמלא כן, לא יהא מובן, מדוע זה תוזכר יסכה זו. אך אם כן, צריך לומר שהרן היה גדול מאברם במספר שנים ניכר, שכן שרי היתה רק בעשר שנים צעירה מבעלה³⁴). — עקרה ה. הערה זו ששרי עקרה היתה, נחוצה כדי להבין את המסופר להלן. — ולד, במקום ילד, בא רק כאן ועוד פעם אחת, בתור קרי, בספר שמואל ב' ו' כג.

הפסוקים לא יב. ויקח תרה את־אברם בנו ואת־לוט בן־הרן בן־בנו ואת שרי כלתו אשת אברם בנו, ויצאו אתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען ויבאו ער־חרן וישבו שם. ויהיו ימי־תרה חמש שנים ומאתים שנה, וימת תרה בחרן.

ויקח תרה. לא מסופר כאן, אם גם נחור הלך עמהם, אך התרגום השומרוני מוסיף גם את שמו אל שמות ההולכים לארץ כנען. ברור על כל פנים, שגם נחור היה גר בחרן (להלן כד, י; כז, מג; כט, ד; לא, נג), אך באין פרטים בכתוב ייתכן, כמובן, שהוא בא לשם אחר שאר בני המשפחה או שהוא היגר לשם עוד לפניהם. — כל תו. אילו אמנם היתה שרי בתו של תרה, כפי שמשמע מן האמור להלן כ, יב, יהיה זה תמוה שהיא נקראת כאן כלתו ולא בתו. משום כך סוברים חכמינו ז"ל שלא היתה אלא נכדתו³⁵). אך גם אם נקבל את פשוטם של המקראות, לפיהם היתה

³² להלן כ, יב. —

³³ סנהדרין סט, ע"ב. —

³⁴ איחולד משער שיסכה היתה אשתו של לוט. אולם מן ההכרח להניח כאן, כמו במקרים דומים, שהשם יסכה היה ידוע ואף מפורסם אצל בני ישראל, ומשום כך אין התורה מעלימה שם זה. —

³⁵ מגילה יד, ע"א (המ"י). —

שרה גם בתו של תרח³⁶) וגם כלתו — בהנשאה לאברם בנו. הרי יובן מדוע מעדיף פסוקנו לכנות לה „כלתו“ ולא בתו. והוא כדי למנוע כאן את הצורך בהסבר, כיצד זה מותר היה אברם לשאת אחותו לאשה. הסבר אשר אמנם ניתן במקומו, להלן, על ידי הביטוי „אך לא בת אמי“³⁷. — ויצאו אתם. רגילים לפרש את לשון הרבים „ויצאו“ כמוסב על תרח ואברם, ואילו „אתם“ כמוסב על לוט ושרי. אך אפשר גם לראות כנושא הפסוק את ארבעת האנשים המוזכרים בו, ואילו „אתם“ יוסב על הנמנים עליהם, עבדים ושפחות³⁸). ביאור נוסף הוא זה של השד"ל, לפיו מוסב „אתם“ על נחור ומלכה. — וישבו שם. גם אברם ישב במקום זה זמן מסויים. כפי שמוכיחה רכישת „הנפש אשר עשו בחרן“³⁹. — ויהיו ימי-תרח. בכך מסתיים תיאור תולדות תרח, אף על פי שהיה חי עוד ששים שנה אחרי עלייתו של אברם לארץ כנען⁴⁰).

³⁶ להלן כ, יב. —

³⁷ שם. —

³⁸ הם כלולים בביטוי „ואת כל רכושם אשר רכש“ להלן יב, ה בניגוד

אל אלה הנקראים שם „הנפש אשר עשו בחרן“ (המ'). —

³⁹ שם. —

⁴⁰ כאן, עם תום חלקו השני של ספר בראשית, המקום להעיר דברים אחדים בקשר לאגדות הבבליות על אודות מעשה בראשית ועל אודות המבול. מבין כל אגדות הבריאה דומה דוקא אגדת הבריאה הבבלית לתיאור המקרא בנקודות מסוימות. באשר לאגדת הבריאה הרשומה על גבי שבעה לוחות חרס, השוה טרידריך דליצש *Das babylonische Welterschöpfungsepos*, Leipzig 1896 Keilinschriftl. Bibliothek, herausgegeben von Schrader, VI, 1 p. 39, 359—302. ספרות נוספת תמצא אצל גונקל ע' 111 ואצל שטראק ע' 5. במסגרת זו גזכיר רק אותן הנקודות, אשר נתנו מקום להשוואות עם תיאור המקרא, ובכך, האלילה „תיאמת“ (השוה — תהום) מתכוננת למלחמה באלילים העליונים. היא רוכשת מספר עצום של מפלצות כבני ברית לעצמה, והאלילים מנסים — ללא הועיל — להכניע את תיאמת ועוזריה האוימים, עד אשר מופיע מרדוק, המבטיח לצאת למלחמה כנגדה, בתנאי

שיובטח לו השלטון הבלעדי כחמורה לנצחוננו. דבר זה נעשה, ומרדוק יוצא למלחמה, רכוב על גבי מרכבה שארבעה סוסים רתומים אליה. עוזריה של תיאמת נסים בבהלה, ורק היא עצמה מחזיקה מעמד. מרדוק משיב רוח סערה לתוך פיה, כך שבטנה צפה. אחר הוא תוחב את רומחו לתוך פיה וחותר את קרביה. אחרי שהוא מתגבר גם על עוזריה, הוא מבחר את תיאמת לשני חלקים כמו שמבחרים את הרג הזה, ממחצית אחת הוא יוצר את הרקיע, שם בריח בפניו ומפקיד עליו שומרים, להם הוא מצוה שלא ליתן למים לצאת משם. לא ברור, מה נעשה במחציתה השנייה של תיאמת המנוצחת. מן הסתם נעשה ממנו — הארץ. אחר מסופר על התהוות השאר, במיוחד הכוכבים, ולבסוף — האדם. לא ניתן לקבוע את סדר מלאכות בריאה אלה בשל הליקויים וחוסר הרציפות שבלוחות. — גונקל מהסס חשיבות מיוחדת לזהות המסורת העברית והבבלית בנקודה המאפיינת — העולם מתהווה על ידי חלוקת הים הקמאי (תיאמת). מכאן הוא בא למסקנה שהנוסחים הראשונים של בראשית פרק א והמיטוס הבבלי אינם אלא גוונים שונים של מסורת אחת. אך בצדק מפנה שטראק תשומת לב לעובדה שהשונה אשר בשתי מסורות אלה רב וגדול יותר מאשר המשותף שבהם. אצל הבבלים יראים האלילים מפני תיאמת, מרדוק חייב להצטייד בכלי זיין רבים, ורק אחר מאבק קשה עולה בידו לבחר את תיאמת לשניים. בספר בראשית. לעומת זאת — אל אחד העומד בחוץ ומעל לכל חומר, הוא אומר, ודברו נעשה; ואין הספר יודע לספר על מאבק כלשהו. התהום אינה מצויינת כמפלצת קמאית וכלל לא מוזכרת אלא פעם אחת (פסוק ב), בעוד אשר לאחר מכן מדובר תמיד רק במים. ואם גם מוזכרים במקומות אחרים שבתנ"ך רהב (איוב ט, יג; כו יב) ולויתן (שם ג, ח), הרי יש לזכור ששמות אלה זרים הם לבבלים ואינם מוכיחים מאומה לענין מעשה בראשית שבספרנו. הדימויים המעטים שבין תיאור התורה ושאר תיאורי הבריאה מתבארים מתוך ההנחה, שהיתה קיימת מסורת עתיקה, משותפת לכלל האנושות, מסורת אשר אצל אבות האומה הישראלית נמסרה מדור לדור ביתר דיוק, עד אשר בא הגילוי האלהי בתורה והעלה את הדברים על הכתב בניסוח קבוע ובהתאם לעובדות כפי שהתרחשו. — מרובים יותר הם גורמים להשוואה בין תיאור המבול שכתורה וזה שבאגדה הבבלית. כבר מזמן היתה ידועה אגדה בבלית בנושא זה — מפי הכומר הבבלי בירוסוס. ניתן למצוא אותה בכרוניקה של איזוביוס (ed. Schöne, I. 19—24). לפי בירוסוס הודיע האל קרונוס למלך בבל העשירי קסיטרוס בחלום, כי ביום חמישה עשר בדיוסיוס יטבעו כל בני

הארם במבול והוא צוה אליו להטמין בקרקע את כל כתבי הקודש, בעיר השמש סיפרה. לאחר מכן יהא עליו לבנות אניה, שבה יכנס, יחד עם קרובי משפחתו וידידיו הקרובים, ובה יכניס גם הולכי ארבע ועופות וכן מזון ומשקה. קסיסותרוס בנה אניה זו, כשארכה ורוחבה ביחס 5 ל-2, אסף אל תוכה בעלי החיים כמצוה והביא לתוכה גם את אשתו, בניו וידידיו. והמבול היה. כשפחתו המים, שילח קסיסותרוס עופות אחדים, אך אלה חזרו אל אניתו לכשלא מצאו מזון ומנוח לרגליהם. אחר ימים אחדים שב ושילח עופות אחרים, והללו חזרו אליו כשטיט מכסה רגליהם. לכששילחם בשלישית, לא חזרו אליו עוד, ומכאן ידע שיבשה הארץ. הוא הסיר חלק מגג האנייה ואז ראה, כי אניתו נתקעה באחד ההרים. הוא יצא את האנייה בלחית אשתו, בתו וההגאי, נשק לארמה, בנה מזבזת שעליו הקריב קרבנות לאלילים ואחר נעלם יחד עם הנלחים אליו. מכיון שלא חזר עוד אל האנייה, יצאו ממנה גם השאר, אשר חפשוהו וקראוהו בשם. קסיסותרוס לא הראה עצמו להם עוד, אבל הם שמעו קולו ממרום, והוא צוה להם להיות טובים, לחזור לבבל ולהוציא ממחבואיהם את כתבי הקודש שהטמין בסיפרה. עוד אמר להם, שהם עתה בארץ ארמניה, וכי הוא, קסיסותרוס ואשתו, בתו וההגאי, רשאים יהיו, משום חסידותם, לחיות מכאן ולהבא עם האלילים. המלחים נבחו גם הם לאלילים, הלכו לבבל, גילו את כתבי הקודש שבסיפרה, יסדו ערים ומקדשים והקימו את בבל מחדש. עוד נמסר, כי עדיין נשאר חלק מן האנייה ההיא בהרי ארמניה, ויש אשר נוטלים ממנה אספלת, המשמש להם קמיע.

מאד שונה מזו היא האגדה המובאת בסקסט של כתב היתדות, שנמצא בשנת 1872 על ידי George Smith ואשר מקורו בספריית אפורהניול (650—). תרגומו נמצא אצל יגסן, *Kosmologie d. Babylonier*, Strasbourg 1890, עמוד 367 ואילך, והשווה גם אצל שטראק ע' 35. כאן אגדת המבול היא אפיוודה מתוך אפוס גילגמש הכבלי. גילגמש מבקר אצל וקנו אותנאפישתים באי המאורשים, והלה מספר לו את סיפור המבול: פעם החליטו האלילים להביא מבול על העולם. אֵא, שליט האוקיאנוס, בקש להציל את אותנאפישתים, ילד שעשועיו. אך מכיון שאסור היה לו לגלות את סודם של האלילים לבן תמותה, הוא ספר על מוימת האלילים לגדר הקנים שמאחוריה ישב אותנאפישתים, וגם יעץ לו לבנות אניה כדי להציל את חייו, ואף להכניס בה כל מיני בעלי חיים. לתושבי העיר יאמר, כי נתקלל על ידי האל בל, כי משום כך הוא נוסע אל האוקיאנוס וכי אחר יציאתו ישפיע עליהם בל

שפע ברכות. אותנאפישתים בנה אניה בגובה מאה ועשרים אמה (הפרטים על שאר המידות והסידורים של האניה אינם ברורים), מלא אותה כסף וזהב, הביא לתוכה את בני ביתו, בעלי מלאכה ואף בעלי חיים ומינה את סופורבל להגאי. עתה בא המבול: ארד הרעים, גם נבו, מרדוק ואלילים אחרים השתתפו. המים הסתערו על בני האדם; גם האלילים יראו, עלו אל שמימי של און ורצו שם כמו כלבים אלה. אשתו קבלה בקול על אבדן בני האדם, אף על פי שגם היא היתה בעצה זו, וכולם יסבו על הקרקע ובכו. ששה ימים וששה לילות זעם המבול, ורק ביום השביעי שכך הים מועמו. אז פתח אותנאפישתים את החלון, ראה שכל האנשים הפכו לאדמה, ודמעות זלגו מעיניו. אחרי שתיים עשרה שעות נתגלתה היבשה, והאניה נתקעה בהר ניציר, שהחזיק בה במשך ששה ימים. ביום השביעי שלח אותנאפישתים משם יונה. היא עפה אנה ואנה, ומשלך מצאה מנוח לכף רגלה, חזרה אליו. אחר הוא שלח סנונית. אף היא עפה הנה והנה וחזרה אליו. אחר שלח את העורב. הלה הבחין ביבושת המים ולא חזר אל האניה עוד. כאשר נוכח אותנאפישתים בכך, הוא יצא עם כל מלחיו מן האניה והקריב לאלילים קרבן קטורת. האלילים מריחים בריח הקטורת ומתאספים מסביב למקריב כזבובים אלה. גם אשתו בא ומציע, שבל — יחם המבול — לא יהנה מן הקרבן. כשמופע על ורואה את האניה, הוא רוגז על הצלת האדם. ניניב טוען, שאין זה יכול להיות אלא אף אשר הביא להצלה זו. אף מפייס את בל בהבטיחו לו שלא גילה את טוד האלילים וכי רק הראה לאטרארזיו (אותנאפישתים החכם) חלומות. על פי הפצרות שאר האלילים עולה בל על האניה, מוציא את אותנאפישתים ואת אשתו ממנה, מברכם ומעלה אותם אל האלילים.

מלבד אפוס־גילגמש זה נמצאו תיאורים חלקיים אחרים (אחד מהם מן השנה 200—), שכולם מדברים במבול ובאטרארזיו.

הדמיון שבין תיאור המבול שבתורה ובין התיאורים הבבליים בולט לעין. אך עוד יותר בולט לעין הוא השוני העצום שבין תיאורים אלה, וכפי שכבר כתב הולצינגר, האלילים שבתיאור הבבלי, אכן אליילים הם בשקריהם ובהניחם לשקר גם לזולת, בתאומם כלפי קרבנם, במריבותיהם, בשרירות שבה הם מתחסמים לבני האדם, וגם בהפכפכות מצבי רוחם. מה רב הוא המרחק של אלהי התורה מכל אלה, אלהים הבא עם האדם במשפט ושופטו בצדקה, צדקה שלה נאלץ האדם להסכים במצפנו. ואנו נוסיף עוד ונדגיש, כי משפט האלהים לא בא על האדם למשל על שום שהעליב את אלהיו, אלא דוקא משום „כי מלאה הארץ חמס“ (לעיל ה, יג).

ואכן יש גם כאן מקום להשתמש בתמונה אשר בה משתמש שטדה במקום אחר (Zum Alt. Testament, 1903, p. 174). יחסו של התיאור התנכ"י אל התיאור הבבלי כיחסו של מעין צה זה שבהרים אל שלולית המים הדלוחים המרוששים שבכפר".

ובכלל, תלות התיאור המקראי בתיאור הבבלי יכולה לבוא בחשבון רק בשביל מי שאינו רואה בסיפורי ספר בראשית אמת היסטורית, אלא אגדות בלבד. והנה אנחנו טוענים בהחלט, שסיפורי ספר בראשית אמת היסטורית הם. כי אכן תובעת התורה במפורש לראות אמת היסטורית בכל המסופר בה כאשר היא תובעת, למשל, לקדש את השבת על שום זכר למעשה בראשית. ואם אמנם התרחש המבול, הרי אך טבעי הוא שזכו של מאורע איום זה נשמר אצל כל העמים, ובצורה המהימנת ביותר אצל אלה, שכבר בימי קדם העלוהו על הכתב. אבל אין ליחס למסורת את המהימנות ההיסטורית המוחלטת אלא במקום שההשראה האלהית האירה את הרושם אותה וכיחנתו.

מבין מאלו הוא, ששני סופרים המספרים מאורע היסטורי אחד, מזדהים במידה רבה באשר לתיאור העובדות האובייקטיביות. אך לא פחות מובן הוא, ששונים יהיו בשיפוטם הסובייקטיבי על אודות הגורמים, הסיבות וההתוצאות של מאורעות אלה, ומה גם כאשר הם משתייכים לאומות שונות. ואכן, מזדהים הם תיאורי המקרא ותיאורי המבול הבבלים באלה :

- (א) מבול גדול השחית את האנושות ואת עולם החי, ורק אנשים מעטים נצלו ;
- (ב) הצלה זו באה בעזרת בניית אניה גדולה ;
- (ג) הצלה זו באה להם על פי עצת האלהים (או אליל מסוים) ;
- (ד) האניה שבה הצילו עצמם הפליטים המעטים, נחתה על אחד ההרים כאשר שכך זעם המים ;
- (ה) נוסעי האניה שלחו עופות שונים כדי להיודע אם אמנם יבשה הארץ ;
- (ו) ראש הניצולים הקריב, לאחר יציאתו מן האניה, קרבנות לאלהים (או לאילים).

כל אלה הן עובדות שכלל לא קשה למסורת לשמור עליהן. אך מובן הוא, שהפרטים על אודות מידות האניה, אורך ימי המבול, שם ההר שבו נחתו ועל אודות שמות הניצולים יישכחו במהרה. ואכן אפילו האגדות הבבליות סוטות זו מזו בענינים אלה לא מעט. ומכל מקום אין כל יסוד להניח, כי העברים קבלו את ספור המבול